

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ

ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XIV

ОДЕСА
ОНУ
2023

УДК 94(100)“-05/17”(08)

C773

Рецензенти:

- С. Б. Сорочан** – д.і.н., професор, зав. кафедри історії стародавнього світа та середніх віків ХНУ імені В. Н. Каразіна;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- О. М. Луговий** – к.і.н., доц., науковий співробітник Центру антикознавства та медієвістики, головний редактор;
В. В. Чепіженко – к.і.н., доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, керівник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доц., доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, науковий співробітник Центру антикознавства та медієвістики ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., доц., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
І. В. Нємченко – к.і.н., доц., почесний керівник Центру антикознавства та медієвістики;
О. В. Смигитина – д.і.н., проф., зав. кафедри археології, етнології та всесвітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. Б. Шевченко – к.і.н., старший науковий співробітник Одеського археологічного музею НАН України.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Протокол № 1 від 12 вересня 2023 р.

C773 Стародавнє Причорномор'я. Випуск XIV / Голов. ред. О. М. Луговий. –
Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023. –
524 с.

ISBN 978-617-689-483-4

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XIV читань пам'яті П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, проведеної ОНУ імені І. І. Мечникова та Одеською Національною науковою бібліотекою 10–12 березня 2023 р.

ISBN 978-617-689-483-4

УДК 94(100)“-05/17”(08)
© Колектив авторів, 2023
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2023

О. С. Івченко (Великий Дальник)

ПОЛІТИЧНІ ВИТОКИ ІДЕОЛОГІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО РОЯЛІЗМУ

Сімнадцяте сторіччя для формування політичного устрою Англії стало ключовим, оскільки саме в цей час остаточно сформувались ті ідеї, які визначили розвиток владних структур в країні в майбутньому. В середині XVII ст. Англія переживала масштабну політичну кризу – громадянську війну, в ході якої одна одній протистояли декілька політичних течій: абсолютисти, що виступили з ідеєю розширення надзвичайних прав короля, та парламентаристи, що прагнули збільшити повноваження Парламенту. Проте в 40-х роках XVII ст. виникає ще один ідейний напрямок – конституційний роялізм, головною метою якого став пошук шляхів примирення ворогуючих партій та встановлення «змішаного правління», при якому король та Парламент спільно правлять державою. Тому одним з важливих аспектів вивчення англійської історії вказаного періоду є дослідження течій політичної думки в період Англійської революції 1640–1660-х років. Проте історики сконцентрували свою увагу на вивченні поглядів більше прибічників Парламенту, практично повністю забуваючи про існування роялістської політичної думки і особливо такого її напрямку, як конституційний роялізм. Хоча саме ця теорія вплинула на формування сучасного політичного устрою Англії.

Термін «конституційний роялізм» було запропоновано англійським істориком Девідом Смітом для характеристики тих політичних мислителів, що виступали за правління короля в парламенті, тобто обмеження королівської влади за допомогою законів. І саме напередодні революції – а саме в 1641–1642 рр. – ця концепція сформувалась остаточно. Серед тих людей, які прагнули втілити в життя основні положення цієї ідейної течії, слід виділити Едварда Гайда, графа Кларендона, Генрі Кері, віконта Фолкленда і сера Джона Кольпепера. Вони виступали з ідеєю монархії, якою правлять відповідно до законів, а також з бажанням зберегти існуючу структуру англіканської церкви. Це були особи, які наводили короля Карла I Стюарта на політику примирення з парламентом у 1641–1642 рр. і очолювали партію прибічників короля¹.

Для конституційних роялістів король був сувереном. Вони вважали, що все населення має визнати монарха верховним правителем в державі. Однак влада його не була абсолютною. В Англії взагалі не існувало абсолютної влади, проголошували конституційні роялісти. Повноваження короля обмежуються законом. При цьому сам

монарх був джерелом закону і спочатку влада його була необмеженою – починаючи від Адама влада всіх перших правителів була абсолютною. Але в Англії королі з часом почали скликати лордів та представників общин, щоб порадитись з ними, і пообіцяли, що жодного закону не буде прийнято без їхньої на це згоди.

Таким чином, король за власним бажанням обмежив свої повноваження та права і у зв'язку з цим монарх повинен був тепер приймати закони разом з парламентом. При цьому самі палати також не мали права без згоди короля приймати або змінювати закони. Тобто, конституційні роялісти проголошували ідею правління короля в парламенті. Вони прагнули зберегти існуючий устрій Англії, періодично вступаючи в дискусії як з прибічниками абсолютизму, так і з парламентаристами.

Але для того, щоб краще зрозуміти теорію конституційного роялізму, необхідно звернути увагу на історичний контекст її розвитку, а саме прихід до влади нової династії, причини протистояння парламенту та короля, передумови та початок Англійської революції. Власне даний напрямок політичної думки міг отримати розвиток тільки в тих умовах, що склались в Англії на початку XVII ст.

Після смерті королеви Єлизавети I Тюдор у 1603 р. династію Тюдорів на англійському престолі змінила шотландська династія Стюартів – король Шотландії Яків VI став новим королем Англії під ім'ям Якова I Стюарта. Загальною тенденцією внутрішньої політики Стюартів було посилення королівської влади спочатку в рідній Шотландії, а з 1603 р. і в королівстві Англії.

Яків I був переконаним прихильником абсолютистських доктрин, які розвивались в той час в країнах континентальної Європи, особливо у Франції. Політичний устрій цієї держави Європи, де королівська влада до XVII ст. отримала абсолютистські форми, здавався Якову I ідеалом державного правління. Ще будучи королем Шотландії, Яків пише два трактати – «Царський дар» (1599 р.) та «Істинний закон вільної монархії» (1603 р.), в яких розвиває теорію абсолютизму: «Шотландські королі існували до скликання парламентів, до видання законів...Королі були творцями законів, а не закони творцями королів»². Він проте виявився неспроможним зрозуміти специфіку історичних умов Англії, в яких мав наміри реалізувати теорію абсолютної монархії³. Новому королю довелося зіткнутись зі спротивом Парламенту, який не бажав зміцнення влади монарха і встановлення абсолютизму.

У випадку англійського абсолютизму поняття «абсолютної влади» не означало, що монарх сконцентрує в своїх руках

законодавчу, судову та виконавчу владу і може робити все, що йому захочеться, як це було, наприклад, у Франції. Кожен правитель володів схожими прерогативними, тобто надзвичайними повноваженнями, які не можна було оскаржувати в законному порядку і за використання яких він ні перед ким не звітував. Правитель стояв вище закону, але одночасно йому підкорювався – сучасники не бачили в цьому жодного протиріччя. Монарх підкорювався закону, оскільки визнавав гарантовані цим законом права підданих. Оскільки король сам був джерелом правосуддя, він не міг бути підсудним, і в цьому сенсі стояв над законом⁴.

Крім того, король Англії повинен був володіти абсолютною владою при веденні зовнішньої політики в цілому та при вирішенні таких питань, як оголошення війни або підписання миру зокрема, у вирішенні карбування монети, в призначенні чиновників на посади, контролюванні військ, придушенні повстання і в реалізації права на помилування при умові, що цей злочин не зачіпає нічиїх інтересів, окрім королівських⁵. В кожному з цих випадків монарх стоїть над законом, оскільки в таких умовах буває досить важко скликати парламент, щоб прийняти відповідний акт, особливо у випадку війни чи повстання. Тому прийняття рішення в цих питаннях є прерогативою короля. При цьому парламент не може посягати на ці права корони і намагатись будь-яким чином обмежити їх. Однак існування парламенту необхідно для того, щоб король мав змогу враховувати інтереси та бажання своїх підданих і не перетворитись на тирана. Тобто парламент все ж намагався впливати на королівську владу⁶. Така особливість монархії в Англії склалась історично.

Таким чином, головним в протистоянні короля та Парламенту стало питання королівської прерогативи, тобто надзвичайних прав монарха, реалізовувати які король міг на власний розсуд. Власне Яків I виступав за розширення цієї прерогативи, а Парламент – за її обмеження. Слід зазначити, що при цьому і парламентаристи, і роялісти визнавали божественність влади короля, а також заявляли, що монархія – це найкраща форма правління. В 1628 р. лідери парламентської опозиції залишались підданими короля. Аж до 1642 р. не йшла мова про можливість повстання проти короля⁷.

У зв'язку з цим очевидно, що політична боротьба, що відбувалася в Англії в перші десятиліття XVII ст., не була боротьбою супротивників монархізму з його прихильниками. Насправді монархістами в англійському суспільстві того часу були всі ті, хто був прихильний правопорядку і відповідно визнавав історично сформовану тут юридичну конструкцію державного ладу.

В таких умовах з'являються прибічники ідеї правління короля в парламенті – конституційні роялісти. Вони наполягали на тому, що король повинен зберігати свої виконавчі функції, а інститут парламенту має бути дорадчим органом і допомагати королю приймати нові закони і утверджувати нові види податків. Тобто, конституційні роялісти проголошували ідею «змішаної монархії».

Ця теорія по суті не були новою для Англії XVII ст. Ідейні витоки її можна виявити ще в XV ст. в політичних трактатах такого державного діяча, як Джон Фортеск'ю. Автор створив політичне вчення, що являло собою важливий етап в розвитку політичної думки і ознаменувало собою перехід від ідеології станово-представницької монархії до ідеології абсолютизму. У своєму трактаті «The Governanace of England» Фортеск'ю так характеризує правління монарха: «Король може правити своїми людьми згідно з такими законами, які він сам і створює. І, крім того, він може вводити нові податки без згоди підданих»⁸. Автор стверджував, що згода між королем та парламентом необхідна як залог правильного управління країною і міцного порядку в ній⁹.

Тобто саме в роботах Джона Фортеск'ю ідея «змішаної монархії» вперше отримала своє систематичне вираження. І ті положення, з якими виступали мислителі XVII ст. є, по суті, подальшою розробкою і доповненням ідей цього мислителя.

Джерелом для поглядів конституційних роялістів були закон та традиція управління Англією¹⁰. Так, один з яскравих представників ідеї конституційного роялізму Джон Спелмен вважав, що існування «значного обмеження королівського абсолютизму при проголошенні та створенні законів не зменшує його суверенності»¹¹. Спелмен вважав також, що «права і звичаї королівства» «оберігаються як правителем, так і народом» і що «встановлення королівства залежить від дотримання прав як того, так і іншого»¹². Автор стверджував, що хоча король був головою, а Парламент – підлеглим йому тілом, однак це не означало, що правитель володіє правом «створювати закони та встановлювати податки без участі Парламенту», але разом з тим і «палати Парламенту без нього не можуть створювати закони або змінювати їх зміст, але ... король і Парламент спільно беруть участь в цьому процесі»¹³. Мислитель зазначив, що сам він є «прихильником і короля, і парламенту»¹⁴.

В період між 1637–1642 рр. конституційні роялісти приєднувались у своїх поглядах як до парламенту, так і до короля. У випадку з введенням «корабельного мита» конституційні роялісти стали на бік парламенту, кинувши виклик монарху та його юристам в

питанні надзвичайних повноважень правителя, захищаючи теоретичну структуру конституційного роялізму. Введення нового податку без згоди на це палат парламенту вони вважали спробою короля, що знаходився під впливом радників-абсолютистів, підірвати законні права парламенту¹⁵.

Короткий парламент, який почав свою роботу в 1640 р., розкритикував недавню політику монарха, в тому числі і введення несанкціонованого парламентом «корабельного мита», і конституційні роялісти підтримали представників палат, а також були в числі тих, хто виступав за правління закону і критикували одноосібне правління Карла I протягом одинадцяти років – з 1629 по 1640 рр., вважаючи це за порушення традиційного устрою управління державою.

Однак після опублікування «Великої Ремонстрації» в 1641 р. конституційні роялісти стали на бік короля¹⁶, оскільки більшість з вимог «Ремонстрації» вони називали незаконними. Мова йде про такі положення, як вимога парламенту контролювати призначення королем таємних радників і чиновників на найвищі посади в державі, та контроль над військовими силами¹⁷. Крім того, у «Ремонстрації» парламент вимагав, щоб будь-яке реформування церковного управління проводилось тільки після консультації з богословами, які будуть призначатись зі спільної згоди парламенту та короля. Конституційні роялісти вважали ці вимоги такими, що посягають на священні права монарха, його королівську прерогативу. При цьому роялісти посилались на традицію, зазначаючи, що ще у Великій Хартії йшла мова про недоторканість прерогативи короля, тобто його виключних прав. І це положення має залишатись недоторканим¹⁸.

Таким чином, після опублікування «Великої Ремонстрації» конституційні роялісти стали на захист інтересів монархії. Мало того, вони допомагали Карлу I скласти «Відповідь на Велику Ремонстрацію», в якій захищали інтереси монарха, заявляючи, що право призначати чиновників, радників, контролювати армію – це «законне право корони Англії...і порушити його означало б порушити закони держави»¹⁹.

Отже, Англія в першій половині XVII ст. переживала події, що призвели до відкритого протистояння короля та Парламенту, результатом якого стала Англійська революція. І саме напередодні революційних подій з'явилась, придбала свою актуальність і отримала подальший розвиток у зв'язку з політичною нестабільністю в країні ідея «змішаної монархії». В 1641–1642 рр. особливо виділилась група прибічників Карла I, що відстоювали принцип правління «короля в парламенті», заявляючи, що влада монарха є верховною в країні, але

не абсолютною – вона обмежується за допомогою закону. Крім того, ця група захищала існуючий устрій Англiканської церкви, оскільки вона сприяла зміцненню влади монарха. Англійський історик Девід Сміт запропонував назвати цю групу роялістів «конституційними», ввівши, таким чином, термін «конституційний роялізм». Ця концепція лежить в основі сучасної системи управління Великою Британією.

-
- ¹ Гизо История английской революции. Ростов-на-Дону, 1996. Т. 1. С. 262–263.
  - ² Политические воззрения Якова I Стюарта // *Лавровский В. М. Сборник документов* по истории английской буржуазной революции XVII века. Москва, 1973. С. 65.
  - ³ Барг М. А. Великая английская революция в портретах ее деятелей. Москва, 1991. С. 99.
  - ⁴ Sommerville J.P. Politics and ideology in England 1603–1640. London, 1986. P.8.
  - ⁵ Ковалевский М. М. От прямого народовластия к представительному и от патриархальной монархии к парламентаризму. Москва, 1906. Т. 2. С. 102.
  - ⁶ Кареев Н. И. Западноевропейская абсолютная монархия XVI–XVIII вв. Москва, 2009. С. 64.
  - ⁷ Judson M. A. The Crisis of the Constitution. London, 1975. P. 19.
  - ⁸ Fortescue J. The Governance of England. London, 1885. P. 109.
  - ⁹ Сапрыкин Ю. М. От Чосера до Шекспира: этические и политические идеи в Англии. Москва, 1985. С. 63.
  - ¹⁰ Croxdale R. Constitutional theories of kingship during the English revolution 1637–1660. Texas, 1972. P. 18–19.
  - ¹¹ Spelman J. Certain considerations upon the duties both of prince and people. Written by a gentleman of quality, a well-wisher both to the King and Parliament. URL: <http://history.wisc.edu/sommerville/367/spelman.htm>
  - ¹² Ibidem.
  - ¹³ Ibidem.
  - ¹⁴ Ibidem.
  - ¹⁵ Croxdale R. Op.cit. P. 18–19.
  - ¹⁶ Ibidem.
  - ¹⁷ Петиция палаты общин, сопровождающая ремонстрацию о положении королевства, как она представлена его величеству в Гэмптом-Коурт 1 декабря 1641 г. // Конституции и законодательные акты буржуазных государств XVII–XIX вв. Москва, 1957. С. 41.
  - ¹⁸ Stubbs W. The Constitutional history of England. Oxford, 1896. P. 542.
  - ¹⁹ Ответ короля на петицию, сопровождающую великую ремонстрацию 27 декабря 1641 г. // Конституции и законодательные акты... С. 51.

Перелік скорочень

Abbreviations

- АА – Археологический альманах. Донецк.
АВУ – Археологічні відкриття в Україні
АЗ – Археологические записки Донского археологического общества.
АИМ – Археологические исследования в Молдавии. Кишинев,
Штиинца.
АМА – Античный мир и археология
АО – Археологические открытия
АПУ – Археологічні пам'ятки України
БФ – Боспорский феномен
БЧ – Боспорские чтения
ВДИ – Вестник древней истории
ДАОО – Державний архів Одеської області
ДП – Древнее Причерноморье. Одесса.
ЖМНП – Журнал Министерства народного просвещения
ЗООИД – Записки Одесского общества истории и
древностей
ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського.
КСИА – Краткие сообщения Института археологии АН СССР. М.-Л.
МАСП – Материалы по археологии Северного Причерноморья
МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. Москва;
Ленинград: АН СССР.
НАРМ – Національний архів Республіки Молдова.
ОВ – Одесский вестник
СА – Советская археология
СП – Стародавнє Причорномор'я. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова
ССПК – Старожитності степового Причорномор'я і Криму. Запоріжжя
ACSS – Ancient Civilizations from Scythia to Siberia.
BSPF – Bulletin de la Société préhistorique française. Paris.
FGH – Die Fragmente der Griechischen Historiker.
IOIb – Надписи Ольвии. 1968.
IOSPE, I² (*IPE I*²) – Latyshev V. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis
Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis, 1916. Vol.1. Ed.2.
*IPE I*² – Latishev B. 1916. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti
Euxini Graecae et Latinae. Petropolis
SB – Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten, begründet im
Auftrag der Strassburger Wissenschaftlichen Gesellschaft.
SEG – Supplementum epigraphicum Graecum
SP – Stratum plus
TE – Theatrum europaeum

БІОІСТОРИОГРАФІЯ ТА ІСТОРІЯ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

<i>Дьомін О. Б.</i> Рецензії в контексті персональної наукової історії професора П. Й. Каришковського	5
<i>Левченко Г. С.</i> Публікації з археології на сторінках газети «Одесский вестник» (1820-ті – 1830-ті рр.)	11
<i>Сапожников І. В., Айсфельд О.В., Корчемна І.С.</i> Програма ОТІС 1882–1884 років з археолого-історико-етнографічного опису міст і сіл Причорномор'я та Приазов'я.....	18
<i>Музичко О. Є.</i> Діяльність Ф. І. Успенського в Одесі: питання про школу істориків видатного вченого	29
<i>Лиман С. І.</i> Середньовічна історія слов'янських народів у творчості Степана Михайловича Кульбакіна: харківський період його науково-педагогічної діяльності (1904–1919)	44
<i>Гордієнко Д. С.</i> «Слово о полку Ігоревім» Володимира Перетца в історії української археології	51
<i>Попова Т. М.</i> «Ідея ритму» в науковій спадщині П.М. Біцилли (до дня пам'яті).....	65
<i>Налівайко А. О.</i> Джерелознавство середніх віків в дослідженнях Л. Беркута	75
<i>Левченко В. В.</i> Доля археолога: штрихи до біографії В. О. Пора-Леонович (до 80-х роковин від дня смерті)	82
<i>Майборода П.А.</i> З історії кафедри стародавнього світу та середніх віків Одеського університету. Частина І. Кафедра історії стародавнього світу в 1934–1941 рр.....	90
<i>Венгер А.Г.</i> Внесок Миколи Ковальського (1929–2006) у вивчення наративних джерел доби пізнього середньовіччя	102
<i>Степанян К. І.</i> До питання морфології та типології історичних соціокультурних спільностей	108

ПЕРВІСНА ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

<i>Піструїл І. В.</i> Скребки типу «Carene» верхньопалеолітичного поселення Анетівка II.....	122
<i>Главенчук А. В.</i> Зображення вагітних жінок в мобільній пластиці на верхньопалеолітичному поселенні Анетівка 2	130
<i>Кіюсак Д. В.</i> Восьме тисячоліття до н. е. на Півдні України	137
<i>Тоцев Г. М.</i> Неолітичні могильники Мамай-Гори	144
<i>Пересунчак О. С.</i> Антропоморфна статуетка з трипільського поселення Тополі	149
<i>Бурдо Н. Б.</i> Усатівська культура. 100 років польових досліджень ..	158

<i>Іванова С. В.</i> Соціальний та хронологічний аспекти в археології (Буджацька ямна культура).....	166
<i>Агульников С.</i> Перехідний період від епохи пізньої бронзи до раннього залізного віку в Пруто-Дністровському межиріччі.....	171
<i>Яцук О. Ю.</i> Типологічне та технологічне розмаїття скляних намистин з високим вмістом міді в Центральній Італії ранньої залізної доби.....	175

ЕЛЛІНСЬКА ОЙКУМЕНА ТА АНТИЧНИЙ СВІТ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

<i>Туренко В. Е.</i> Образ друга і ворога в архаїчній ліриці	184
<i>Вар'ян О. О.</i> Nothoi та образ ідеального громадянина у Стародавніх Афінах	190
<i>Одрін О. В.</i> «Північні греки»: штучний термін чи історико-культурна реальність?	199
<i>Орлик О. Ю., Демчук С. А.</i> Культ Деметри у грецьких полісах Північного Причорномор'я	207
<i>Самойлова Т. Л.</i> Основні етапи економічного розвитку Офіусси-Тіри	214
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М.</i> Теменос Борисфена в сакральній історії Ольвійського полісу в архаїчну та ранньокласичну епохи	222
<i>Ніколаєв М. І.</i> Хронологічне підґрунтя історії Ольвії IV–I ст. до Р. Х.	226
<i>Папанова В. А.</i> Бронзові вироби з приміських садиб Ольвії	234
<i>Зелінський А. Л.</i> Датування візиту птолемейської військово-морської ескадри до Боспорського царства	240
<i>Савельєв О. К., Красножон А. В., Савельєва К. С.</i> Дослідження в південно-західній частині Тіри-Білгорода в 2020–2021 рр. (попередні результати).....	247

PAX ROMANA

<i>Баукова А. Ю.</i> Історична гідрогеографія північної частини римської провінції Азія в світлі писемних та нумізматичних джерел	257
<i>Кумінова К. А.</i> Образ Індії у «Флоридах» Апулея: історіографія проблеми.....	266
<i>Береговий В. Б.</i> Кипріан Карфагенський та питання жінки у ранній церкві Римської імперії	275
<i>Драгомирецька О. Г., Федорук А. В.</i> Римська спата з могильника біля с. Оселівка: про пізньоантичне озброєння з території Середнього Подністров'я	279

<i>Шевченко О. Б.</i> Дослідження дитячих поховань на прикладі кочових сарматів	284
---	-----

НУМІЗМАТИКА ТА СФРАГІСТИКА

<i>Ізбаиш-Гоцкан Т. О., Колесніченко Є. О.</i> Корпус монет царя Скіла з архіву П. Й. Каришковського	289
<i>Бондаренко А. О., Снитко І. О.</i> Нумізматичні знахідки античного часу з району солоного озера Оджиголь на Херсонщині в контексті початку економічного освоєння ольвіополітами західної частини Гілеї	292
<i>Bodzek J., Zajac B.</i> Olbian Coins Struck in the 1st century AD Found in Central Europe	298
<i>Янов Д. М., Корнусова І. В.</i> Фантазійні підробки античних монет в колекції Одеського археологічного музею	307
<i>Пивоваров С. В., Калініченко В. А.</i> Нумізматичні та сфрагістичні матеріали з городища другої половини XIV ст. в Зеленій Липі	314

ЦЕНТРАЛЬНА ТА СХІДНА ЄВРОПА ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

<i>Луговий О. М.</i> Турріс Прокопія Кесарійського та Тіра в VI ст.	323
<i>Лагодич В. Ю.</i> Війна з аварами імператора Маврикія: до питань хронологічних та географічних меж протистояння	332
<i>Kolomiets O. O.</i> To the Question of the Peculiarities of the Use of Building Materials in the Temple Architecture of the Middle and Late Byzantium	341
<i>Димидюк Д. А.</i> Використання дротиків у Вірменії епохи Багратидів (кінець IX – середина XI ст.)	343
<i>Головко О. Б.</i> Свідectво католицького місіонера Бруно Кверфуртського про його подорож до Східної Європи (1008 р.).....	352
<i>Сидоров Г. В.</i> Болгарсько-татарський похід на Константинополь в 1264-1265 рр. та дискусія щодо ролі Ногая в ньому	363
<i>Ліхтей І. М.</i> До питання про коронацію 1261 року чеського правителя Пршемисла Отакара II	370
<u>Добролюбський А. О.</u> «Присмак глінисті»	380
<i>Гулевич В. П.</i> Про виникнення та призначення замку Караул	390
<i>Пилипчук Я. В.</i> Падіння Угорського королівства. Угорщина при Ягеллонах (1490–1526)	398
<i>Федчук О. Б.</i> Образ Кримського ханства в британській свідомості XVI–XVIII ст.	408

ЗАХІДНА ЄВРОПА В ЕПОХУ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

<i>Казакевич Г. М.</i> Зі Скіфії до Скоттії: довге відлуння середньовічної легенди про скіфське походження ірландців	417
<i>Воротняк І. Д., Данилів М. В.</i> Мотиваційні витоки походів вікінгів: дискурс скандинавських джерел	424
<i>Стасюк О. В.</i> Августин проти Робін Гуда: походження милостині та наміри благочинця у творах середньовічних каноністів (XII–XIII ст.)	435
<i>Чепіженко В. В.</i> Леді де Моун: поважна вдова та вмільй підприємець	443

ЗАХІДНА ЄВРОПА В ЕПОХУ РАНЬОГО МОДЕРНУ

<i>Ціватий В. Г.</i> Інституціональна історія дипломатії та комунікативних практик Європи в добу Середньовіччя і Ранньомодерного часу: моделі комунікації, комунікативні технології, особливості міжкультурної комунікації.	455
<i>Побуцька С. С., Пількевич А. Л.</i> Поява та розвиток нової ідеологічної моделі держави і канонічного права крізь призму ранньої англійської Реформації (1529–1553 рр.)	463
<i>Демчук С. А.</i> Поняття сучасного у нідерландській культурі першої половини XVI століття	470
<i>Івченко О. С.</i> Політичні витоки ідеології конституційного роялізму.	479
<i>Нємченко І. В.</i> Апологія повстання в політичній творчості Олджернона Сіднея	485
<i>Гребцова І. С.</i> Національні мотиви у творчості фламандських майстрів живопису Пітера Брейгеля старшого і Якоба Йорданса	489
<i>Тоцький П. М.</i> Варенн 1791 р.: конституційна криза чи уроки моралі?	500

In memoriam

<i>Нємченко І. В., Луговий О. М., Чепіженко В. В.</i> Андрій Олегович Добролюбський (18 квітня 1949 р. – 28 вересня 2023 р.).....	513
<i>Красножон А. В.</i> На смерть професора Андрія Добролюбського.....	516
Перелік скорочень	518